
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

О.Б. ОЛІЙНИК

**ЗАСТОСУВАННЯ ПРОКУРОРОМ ТАКТИКО-РИТОРИЧНИХ ПРИЙОМІВ
ПІД ЧАС ДОПИТУ ОБВИНУВАЧЕНОГО**

Целью данной статьи является исследование тактико-риторических методов ведения допроса обвиняемого, способы использования доказательств для разоблачения лица, соблюдения прокурором морально-этических норм, обоснованных исключительно на законных основаниях ведения следствия.

Ключевые слова: тактико-риторические методы; способы использования доказательств; морально-этические нормы; ведения следствия.

The purpose of this article is to investigate the tactic-rhetorical methods of accused interrogation conducting, ways of proofs usage which are necessary for the person's exposure, the public prosecutor's observance of morally-ethical standards, according to the law of judicial investigation.

Key words: ways of proofs usage; morally-ethical standards; law of judicial investigation.

Вивчення тактико-риторичних методів ведення слідства у разі проведення окремих слідчих дій, у тому числі під час допиту обвинуваченого, свого часу досліджувалися як вітчизняними, так і зарубіжними представниками правової науки. Зокрема, застосування тактико-риторичних прийомів в юриспруденції висвітлюють у своїх працях такі знані науковці минулого і сучасності, як Ф.Н. Фаткуллін, Ю.С. Шемшученко, Ю.М. Грошевий, Т.С. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов, В.М. Хотенець, В.В. Трухачев, О.Я. Баєв, А.Б. Соловьев, В.П. Бахін та ін.

Запинимося детальніше на деяких аспектах визначеної у статті проблематики.

Обвинувачений у широкому розумінні – це особа, що переслідується у порядку кримінального судочинства; у вузькому розумінні – особа, якій, в установленому законом порядку, офіційно пред'явлене обвинувачення у скоєнні злочину¹. Отже, обвинуваченим є особа, щодо якої досить доказів, які вказують на вчинення нею злочину. Допит обвинуваченого є обов'язковою слідчою дією (ст. 143 КПК України).

Показання обвинуваченого – пояснення, повідомлення і заяви, здійснені у встановленому законом порядку щодо обставин, які становлять зміст пред'явле-

---

© ОЛІЙНИК Ольга Борисівна – професор Національної академії прокуратури України, академік Академії вищої освіти України, заслужений працівник освіти України

ного обвинувачення, є процесуальними засобами його захисту, доказом провини або, навпаки, невинуватості, а також засобами встановлення обставин, які слід довести.

Зокрема, щодо показань обвинуваченого, як правильно зазначає Ф.Н. Фаткуллін, специфічним є передусім те, що тут у ролі носія інформації виступає лише обвинувачений, тобто особа, стосовно якої офіційно, в установленому законом порядку сформульовано обвинувачення у справі. Цій особі повністю відомі фактичні та юридичні ознаки протиправних і суспільно небезпечних дій (бездіяльності), які становлять зміст обвинувачення, яке викладене в постанові про притягнення до кримінальної відповідальності як обвинуваченого. Інформація, яка вимагається від нього, так само як і пов'язані з нею пояснення, належать до дій, які інкримінуються йому в провину. Тому повідомлення обвинуваченим доказової інформації, яка складає зміст цього джерела доказів згідно із законом, є тільки його правом, але аж ніяк не обов'язком².

Особа, притягнута до кримінальної відповідальності, набуває процесуального статусу обвинуваченого з моменту винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого.

Обвинувачений дає показання у формі пояснення щодо інкримінованих йому фактів, які містяться у постанові про притягнення його як обвинуваченого. У цьому одна з характерних рис допиту і показань обвинуваченого.

Інша особливість показань полягає у тому, що в них обвинувачений підтверджує або заперечує свою вину. Особливість показань обвинуваченого, як засобу доказування, відмічає М.І. Бажанов, полягає в тому, що вони походять від особи, безпосередньо заінтересованої в результатах справи. Тому кожне показання обвинуваченого має бути особливо уважно розглянуте і глибоко проаналізоване шляхом ретельного зіставлення його з усіма обставинами справи і з доказами, наявними у справі. Це однаковою мірою стосується як тих показань, у яких обвинувачений заперечує свою вину, так і тих, де він визнає себе винним у вчиненні злочину³.

Загальні умови допиту обвинуваченого регламентовані насамперед ст. 143 КПК України, відповідно до якої слідчий зобов'язаний допитати його негайно після пред'явлення обвинувачення.

Порівняно з показаннями свідків і потерпілих, відмічає Л. М. Карнеева, показання обвинуваченого, як правило, стосуються більш широкого кола обставин: в одних і тих же показаннях обвинувачений нерідко викладає не тільки хід подій, а й відомості про свою попередню і подальшу діяльність, розповідає про мотиви діяння, його причини тощо. Постанова про притягнення як обвинуваченого і обвинувальний висновок відображають версію органів розслідування. Обвинувачений, який дає показання, не пов'язаний цією версією і, крім викладення відомостей, які підтверджують або спростовують її, може інакше пояснити події, свою причетність до них, ступінь відповідальності тощо⁴.

З тактичного погляду слідчому важливо одержати від обвинуваченого правдиві показання, тому що він володіє найповнішою інформацією про обставини вчиненого ним злочину, може вказати на мотиви його здійснення, назвати осіб, що підтверджують його показання, надавати інші докази, які не були відомі слідчому. Крім того, визнання обвинуваченим своєї вини має важливе тактичне значення – воно розряджає конфліктну ситуацію всього розслідування.

Допит обвинуваченого починається із запитання про те, чи визнає він себе винним у пред'явленому обвинуваченні, після чого йому пропонують дати пока-

зання по суті обвинувачення. Від того, як він відповість на це питання, залежить подальша тактика його допиту. Він може визнати себе винним повністю, частково або невинним зовсім, нарешті, змінити показання.

Залежно від ставлення до пред'явленого обвинувачення й об'єктивності показань розрізняють п'ять основних типових слідчих ситуацій: а) обвинувачений повністю визнає себе винним, щирозсердно й об'єктивно розповідаючи про вчинений злочин, що відповідає зібраним у справі матеріалам; б) обвинувачений повністю визнає себе винним, але в його показаннях містяться відомості, що суперечать цим матеріалам; в) обвинувачений частково визнає себе винним, і в його показаннях також містяться відомості, що суперечать зібраним матеріалам; г) обвинувачений не визнає себе винним, пояснюючи причину цього; д) обвинувачений не визнає себе винним і відмовляється давати показання⁵.

Тактика допиту обвинуваченого – одна з найскладніших. Вона має відповідати вимогам кримінально-процесуального закону, будуватися залежно від складу злочину, особи обвинуваченого, наявних у справі доказів, від того, визнає обвинувачений себе винним у пред'явленому йому обвинуваченні чи ні.

Слідчий, застосовуючи тактико-риторичні прийоми, повинен сформувати в обвинуваченого, що дає неправдиві показання, після допиту розгубленість, враження, що його ухилення не має вже значення, що він викритий. Якщо обвинувачений спочатку захищається в надії, що його провину не зможуть довести, то ця впевненість з кожним новим допитом зникає. Будь-яке неправдиве твердження повинно одразу спростовуватись. Слідчий, звертаючи увагу обвинуваченого на висловлені ним протиріччя, формує у допитуваного ілюзію про повну поінформованість щодо обставини події злочину, та що єдиним виходом із ситуації буде щирозсердне зізнання.

Поведінка обвинуваченого пояснюється оборонною домінантою⁶ – цим максимальним вогнищем нервового порушення, через призму якого переломлюються сприйняття й оцінка обставин, регуляція поведінки правопорушника. Психологічною особливістю людської свідомості є те, що, якщо людина зациклоється на певній проблемі, обставині, події, у неї виникає потреба розповідати кому-небудь про це. Завдання прокурора за допомогою тактико-риторичних прийомів спонукати обвинуваченого виговоритись.

Слідчий повинен полегшити обвинуваченому шлях до зізнання. У такому випадку дієвим тактичним прийомом є поставлення непрямого запитання. Наприклад: як він вчинив цей злочин. Інше, опосередковане психологічними особливостями обвинуваченого, наприклад, навіщо він це вчинив? Зовні це схоже на навідне запитання, насправді це лише спосіб постановки питання. Часто після такого запитання обвинувачений просить перенести допит на наступний день або демонстративно відмовляється давати показання.

Слідчий повинен звернути увагу, що у випадку, коли обвинувачений, щоб виграти час, просить перенести допит, дати йому подумати, обіцяє завтра розповісти правду, допит переривати недоцільно. Перенести допит на наступний день – означає дати обвинуваченому час обдумати тактику своєї поведінки на наступному допиті. Тобто існує ризик отримання неправдивих показань із пристосованими до них доказами.

У тому разі, якщо обвинувачений повністю визнає себе винним, слідчий з'ясовує, чи не зізнався він у малому з метою приховання більш тяжкого злочину. Неправдиве визнання вини може бути спробою обвинуваченого уникнути

відповідальності за більш тяжкий злочин. Нерідко слідчі намагаються будь-що одержати зізнання від обвинуваченого. Одержавши ж таке зізнання, згортають розслідування у справі, оминаючи увагою інші об'єктивно існуючі докази. Особливо часто це спостерігається у випадках, коли злочинця затримано на місці злочину, коли вже з початку розслідування відома особа, що вчинила злочин. Все розслідування триває навколо цієї особи, місце події оглядається формально, сліди не фіксуються, свідки допитуються поверхово, експертизи не признаються⁷.

Ознайомившись із матеріалами такої кримінальної справи, обвинувачений переконується, що його показання нічим не підкріплені, і обирає нову тактику поведінки на суді – відмовляється від раніше наданих показань, стверджує, що ці показання він дав з примусу, слідчий не так його зрозумів, неправильно записав його показання і т.д. Тому не можна вважати роботу закінченою після одержання правдивих показань від обвинуваченого. Вона тільки починається. Показання обвинуваченого, що визнає свою вину, повинні бути підкріплені іншими доказами. У такому випадку слідчий може обрати один із запропонованих тактичних прийомів:

1) обвинуваченому ставляться запитання, які може знати тільки особа, що вчинила злочин;

2) показання детально фіксуються, кожна обставина перевіряється контрольним запитанням, наприклад, чим підтверджується той або інший факт?;

3) проводяться інші слідчі дії з метою підтвердити або спростувати показання допитаного, наприклад, відтворення обставин події злочину, очна ставка тощо.

Одним із тактичних прийомів допиту обвинуваченого, що визнає свою вину, є деталізація його показань. Цей прийом дає змогу послідовно простежити розвиток подій злочину, дій обвинуваченого, дає можливість перевірити, яким чином вони розвивалися тощо. Саме деталізація показань обвинуваченого дає слідчому прокуратури змогу виявити співучасників, підбурювачів, встановити, де перебуває викрадене майно, що підлягає можливій конфіскації, та одержати нові докази на підтвердження правдивості показань обвинуваченого. Вчинення перелічених вище дій унеможливає зміну обвинуваченим своїх показань, що істотно вплине на розслідування злочину.

Іншим тактичним прийомом для перевірки зізнання обвинуваченого є повторний допит за тими обставинами, за якими він раніше був допитаний.

Обвинувачений нерідко намагається пригадати не те, що він зробив, а те, що він уже говорив слідчому. Деталізація показань при повторному допиті може виявити невідповідність показань першого допиту і подальших. Суперечливість у показаннях свідчить про їх неправдивість. Збігові показань обвинувачених, якщо їх у справі кілька, слідчий повинен приділити особливу увагу, оскільки такий збіг може бути як результатом змови обвинувачених, так і підтверджувати правдивість зізнання.

У випадку, коли обвинувачений не бажає давати показання або явно дає неправдиві показання, має місце конфліктна ситуація у розслідуванні справи.

Результат допиту, проведеного в умовах конфліктної ситуації, залежить, як правило, від наявності у слідчого достатньої інформації щодо того або іншого факту, явища, що досліджується, від перебігу конфлікту, що виник між слідчим і обвинуваченим; від умов, у яких буде проходити спілкування з конфліктною особою, і обставин, що створюють відповідну атмосферу; від правильності викорис-

тання доказової інформації, уміння слідчого застосовувати тактичні прийоми допиту, оперувати наявними у справі доказами, а також від його особистих якостей, професійної підготовки і конкретної підготовленості до допиту.

Чим напруженіший конфлікт між слідчим і допитуваним, тим складніший допит, тому важливо, в першу чергу, з'ясувати причини конфлікту, можливість їх уникнення, пом'якшити або повністю усунути конфліктну напруженість.

Допит обвинуваченого, який не дає правдивих показань, краще почати із дрібниць, здалеку, з відволікаючої бесіди, розпитати його про судимості, якщо раніше він був засуджений, довідатися, де відбував покарання, де жив і працював.

Великого значення для вивчення особи обвинуваченого і встановлення з ним контакту набуває його допит з питань анкетної частини протоколу.

Обвинуваченому слід дати можливість висловитися до кінця, не перебиваючи, і якнайдетальніше занести його показання до протоколу. Під час показань ставлять запитання незначні й важливі, серед них і такі, на які вже відома правильна відповідь.

Коли протокол підписаний, і обвинувачений остаточно звик до своєї ролі, думаючи, що йому вдалося ввести слідчого в оману, необхідно проаналізувати ці показання й пояснити обвинуваченому, що його обман розкрито і що його не переривали лише з тактичних міркувань. Іноді під час допиту відчувається внутрішня невпевненість обвинуваченого: показання не мають строго витриманого плану, вимовляються із запинкою, він весь час постійно дивиться на слідчого, щоб визначити, яке враження справляють його показання.

Якщо слідчий помітив таку поведінку обвинуваченого, слід одразу присікти неправдиві показання пред'явленням допитуваному доказу із матеріалів справи або повідомити про наявність доказу та пояснити, чому він спростовує показання обвинуваченого.

У слідчій практиці непоодинокими є випадки, коли обвинувачений, незважаючи на те, що неправдивість його показань викрита слідчим, продовжує спроби надати слідчому неправдиві факти, а коли слідчий викриває його доказами, частково визнає свою провину, а потім знову все заперечує. Можлива ситуація, коли обвинувачений ніби не витримує «двобою» та готовий широко зізнатися у скоєному злочині, просить слідчого дозволити йому самому написати «всю правду». Слідчий повинен мати на увазі, що таке «щире зізнання» може бути черговою спробою ввести його в оману і піднести йому у формі «зізнання» чергові неправдиві показання.

Іноді обвинувачений взагалі відмовляється давати показання – «йде у відказ». У таких випадках слідчий повинен встановити причину, через яку особа зайняла таку позицію, оскільки без усунення цієї причини досить складно або взагалі неможливо отримати від допитуваного правдиву інформацію.

За такої позиції допитуваного слідчий прокуратури може застосувати певні тактико-риторичні прийоми.

1. Роз'яснення та переконування у тому, що зайнята позиція шкідлива для самого обвинуваченого тим, що демонструє відсутність каяття у скоєному, додасть до переживань з приводу скоєння злочину переживання, пов'язані з викриттям на основі можливостей слідства, може запізнитись з визнанням порівняно з співучасниками тощо⁸.

2. «Втягнення обвинуваченого у суперечку». Для цього слідчий торкається другорядної обставини, яку обвинувачений з легкістю може спростувати. Якщо

обвинувачений піде на це, йому пропонується інша обставина такого ж характеру. Спростовуючи такі обставини, він, поступово втягуючись у суперечку, починає сперечатись також із тих питань, які для слідчого є метою допиту та забезпечені іншими доказами. В цьому випадку обвинувачений потрапляє у ситуацію, коли йому необхідно або шукати нові аргументи для продовження «суперечки», або визнати правоту слідчого.

3. Відтворення слідчим обставин злочину. Так, обставини злочину можуть бути відтворені слідчим на основі тієї інформації, яка отримана не від обвинуваченого (дані огляду місця події, свідчення інших осіб тощо) та творчо усвідомлена та оцінена ним.

Проте слідчий повинен усвідомлювати, що у випадку неправильного розуміння ним механізму вчиненого злочину, він ризикує більше зашкодити розслідуванню справи, ніж допомогти. Якщо слідчий розгадав та правильно описав обставини злочину, це може скласти враження на обвинуваченого та підштовхнути його до надання правдивих показань⁹. Якщо ж слідчий помиляється, припускаючи неточності, допитуваний зрозуміє, що слідчий не володіє достовірною інформацією та необхідними доказами, і, зрозуміло, може залишитися на своїй попередній позиції відмови від надання показань або повідомлення неправдивих відомостей. Крім того, це, як правило, приводить до дискредитування слідчого, втрати ним тактичної ініціативи.

4. Використання суперечностей в інтересах осіб, які проходять у кримінальній справі.

Демонстрування намірів і можливостей слідства зі збирання, дослідження і використання доказової інформації (розкриття можливостей судових експертиз, пояснення планів слідчого тощо). Так, наприклад, роз'яснення слідчим обвинуваченому щодо можливості встановлення факту його присутності на місці події за допомогою дактилоскопічної експертизи. Якщо обвинувачений дійсно був на місці злочину та, ймовірно, залишив там відбитки пальців, прокурор може створити у нього враження про повну доведеність його вини та відповідно зізнання у вчиненні злочину.

5. Пред'явлення доказів. Тактика поступового пред'явлення окремих доказів полягає у такому. Кожний допит хоча і не досягає мети відразу, все ж таки чинить на обвинуваченого певний тиск. Коли ж обвинувачений усвідомить усі наявні докази, з якими його ознайомлено, його тактика може змінитись, він почне давати показання¹⁰.

Викрити обвинуваченого, що не визнає себе винним, можна тільки за допомогою доказів. Так, важливе місце у системі тактичних прийомів допиту посідає використання доказів. Докази пред'являються з певною метою: а) орієнтування допитуваного на надання показань, які цікавлять слідство; б) надання допомоги у відновленні забутого; в) викриття неправди; г) зміни наміру на відмову від надання показань¹¹.

Слідчій практиці відомі два основні способи пред'явлення доказів такому обвинуваченому. Це, по-перше, пред'явлення спочатку доказів менш значних, потім дедалі більш вагомих, і, по-друге, пред'явлення найбільш сильного доказу на початку допиту.

Якщо один прийом виявляється недостатньо успішним, можна застосувати інший, ввести в дію нові докази, але не слід поспішати закінчити допит. Якщо доказова база сильна, потрібно пред'являти їх окремо. При цьому докладно аналізу-

ючи кожен з них; якщо доказова база слабка, то докази доцільніше пред'являти у сукупності. Пред'явлення всієї сукупності доказів дає позитивні результати у ході розслідування порівняно простих справ і в тому разі, якщо зібрані докази безпечно встановлюють приховувані допитуваним обставини злочину.

У тому разі, якщо обвинувачений не має наміру давати правдиві показання, не треба на першому допиті пред'являти йому всі докази. Значення того або іншого доказу має бути роз'яснене обвинуваченому, особливо якщо проводилися експертизи та речові докази піддавалися дослідженню, за допомогою науково-технічних засобів. Правильно оцінити значення доказів заважає обвинуваченому той психологічний стан, у якому він перебуває в момент пред'явлення обвинувачення.

Обвинувачений повинен мати час для того, щоб зрозуміти невідворотність відповідальності. Великого значення набувають повторні допити. Якщо всі докази будуть пред'явлені на першому допиті, то у наступних доведеться їх повторювати, і обвинувачений зрозуміє, що слідчий не зміг зібрати проти нього нові докази. Це може сформувати в обвинуваченого думку про неспроможність слідчого дістати нові докази.

Сукупність доказів пред'являється лише тоді, коли слідчий упевнений, що цього досить, щоб підвести обвинуваченого до висновку про безглуздість заперечування¹².

Перш ніж пред'явити той або інший доказ, треба з'ясувати всі обставини, пов'язані з ним. Це слід робити обережно, тому що передчасне ознайомлення обвинуваченого з конкретним доказом може зашкодити розслідуванню справи допиту.

Ефективність доказу багато в чому залежить від його новизни. Обвинувачений, припускаючи, що слідчий не має у своєму розпорядженні доказів його провини, намагається створити у слідчого враження про свою невинуватість.

Тактика пред'явлення нових доказів полягає в такому: коли обвинувачений остаточно зникає до ролі невинуватого та вирішує, що йому повірили, пред'являються основні докази, що повністю спростовують позицію обвинуваченого. Тому важливого тактичного значення набуває момент пред'явлення речового доказу.

Отже, тактика використання доказів для викриття особи, що не дає правдивих показань, така: а) використовуються перевірені та безсумнівні докази; б) попередній допит особи щодо обставин, з якими доказ пов'язаний; в) неприпустимість передчасного і поспішного розкриття доказів перед допитуваним; г) забезпечення максимальної ефективності використання доказів шляхом правильного вибору способу і часу їхнього пред'явлення; д) роз'яснення допитуваному сутності і значення пред'явлених доказів.

З метою з'ясування істини у справі обвинуваченого слід також допитувати про обставини злочину, знати які може лише той, хто його вчинив. Це так званий необережний вияв поінформованості¹³.

Для цього може бути використаний такий тактичний прийом, як глибока деталізація його показань із подальшим їх зіставленням з наявними у справі матеріалами. З цією метою варто допитати осіб, з якими спілкувався обвинувачений після здійснення злочинів, щоб з'ясувати у них, чи не помітили вони яких-небудь відхилень у поведінці обвинуваченого, чи не виявляв він підвищеного інтересу до ходу розслідування злочину або, навпаки, чи не намагався приховати цілком зрозумілу за таких обставин обивательську цікавість.

Під час розслідування злочинів, вчинених групою, важливо одразу знайти слабе місце у погоджених задалегідь показаннях. Злочинна група втрачає мо-

нолітність з моменту затримки одного із співучасників. Адже кожен із членів групи відчуває невпевненість у затриманому. Затриманий же усвідомлює, що члени групи не зможуть йому якось допомогти та, проте, незважаючи на те, що його затримано одного, відповідальність буде наставати за злочин, вчинений з обтяжуючою обставиною – групою осіб. Зазвичай обвинувачені неминуче починають вигороджувати себе, перекладаючи вину на інших співучасників.

Дієвим тактико-риторичним прийомом є перерахування зібраних доказів із зазначенням джерел їх походження, оскільки для підозрюваного іноді більш несподівано та «страшніше» може бути саме джерело, а не інформація, наприклад, повідомлення, що потерпілий залишився живий і незабаром буде готовий до надання показань, що є свідок події тощо.

Обвинуваченому, що не визнає своєї провини, варто роз'яснити, до яких наслідків може призвести таке неправдиве показання. Наприклад, якщо не будуть повернуті викрадені матеріальні цінності, його майно буде описано, а йому пред'явлений цивільний позов. В окремих випадках це може спонукати обвинуваченого дати правдиві показання.

Також можливим є пред'явлення доказів у зменшувальній силі, коли починають з вирішального доказу, а відтак повинні продовжити та закріпити «враженя», яке виникло¹⁴.

Таким чином, ураховуючи викладене, можна зробити кілька висновків.

По-перше, застосування тактико-риторичних прийомів дає змогу прокурору одержати від обвинуваченого якомога повну і правдиву інформацію; по-друге, дозволяє викрити неправдиві свідчення обвинуваченого з метою з'ясування його вини; по-третє, дозволяє схилити обвинуваченого до дачі показань тощо.

Отже, застосування риторичних прийомів на допиті обвинуваченого є нагальним, оскільки від з'ясування істини у справі багато в чому залежить подальша доля людини, звинуваченої у злочині.

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К., 2007. – С. 537. 2. *Фаткуллин Ф.Н.* Общие проблемы процессуального доказывания. - 2-е изд., доп. - Казань, 1976. - С. 137. 3. Кримінальний процес України: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та ін.; За ред. Ю.М. Грошевого і В.М. Хотенця. – Х., 2000. – С.168. 4. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Отв. ред. Н.В. Жогин. - 2-е изд., исправ. и доп. - М., 1973. – С. 600. 5. *Олійник О.Б.* Прокурорська риторика: Підручник. – К., 2008. – С. 174. 6. Там само. – С. 178. 7. *Трухачев В.В.* Тактические ошибки следователя как фактор, облегчающий противодействие расследованию // Уголовное и уголовно-процессуальное законодательство: Проблемы эффективности и практика применения: Сб. науч. тр. – Калининград, 1996. – С. 56. 8. *Баев О.Я.* Тактика следственных действий. – Воронеж, 1992. – С. 124–125. 9. Расследование убийств. – М., 1954. – С. 230–232. 10. *Соловьев А.Б.* Использование доказательств при допросе. – М., 1981. – С. 40–41. 11. *Бахін В.П.* Тактика допиту. – К., 1997. – С. 41. 12. *Соловьев А.Б.* Использование доказательств при допросе. – М., 1981. – С. 51–53. 13. *Олійник О.Б.* Цит. праця. – С. 180. 14. Следственная практика. – М., 1979. – Вып. 122. – С. 84–95.